

ปัจจัยการใช้น้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณหน้าวัดโปรดสัตว์เป็นน้ำ อภิเชกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 6 – รัชกาลที่ 7

Factors Influenced the Use of Chao Phraya River in front of Wat-Prod-Sat as Holy Water in the Coronation of King Rama VI - King Rama VII

วสวัตดี เนตรประหาร / Wasawat Netprahas

นักศึกษาปริญญาตรี สาขาพัฒนาสังคมเมือง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
Undergraduate Student of the Urban Development Program,
Faculty of the Humanities and Social Science, Phranakhon Rajabhat University

วันที่รับบทความ 24 มกราคม 2565 / แก้ไขบทความ 29 กรกฎาคม 2565 / ตอบรับบทความ 28 สิงหาคม 2565

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยการใช้น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดโปรดสัตว์เป็นน้ำอภิเชกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ. 2454 และพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2468 โดยเป็นการศึกษาด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกใช้น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดโปรดสัตว์เป็นน้ำอภิเชกมี 3 ปัจจัยสำคัญประกอบด้วย 1) ความเชื่อด้านตำนานที่กล่าวถึงน้ำมนต์ปราบช้างกระดุกผี และน้ำที่ใช้ประพรมเหล่าสัตว์ต่าง ๆ อันเป็นที่มาของชื่อวัด 2) ความนับถือของประชาชนซึ่งมีความเชื่อว่าน้ำพระพุทธมนต์หน้าพระอุโบสถสามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บ รวมทั้งความนับถือพระประธานในพระอุโบสถ 3) เรื่องของมงคลนาม ซึ่งนามของวัดเป็นมงคลเปรียบเสมือนองค์พระมหากษัตริย์ที่ปกครองดูแลอาณาประชาราษฎร์ในแผ่นดิน ซึ่งทั้ง 3 ปัจจัยนี้ส่งผลให้ข้าราชการในจังหวัดพระนครศรียุธยาในอดีตมีการตัดสินใจใช้น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดโปรดสัตว์ เป็นน้ำอภิเชกประจําฉนวนชลอยุธยา อย่างไรก็ตามในปัจจุบันเรื่องราวของแหล่งน้ำอภิเชกวัดโปรดสัตว์ เริ่มเลือนหายไปจากความทรงจำของชาวจังหวัดพระนครศรียุธยาและพื้นที่ใกล้เคียง แต่ความนับถือที่มีต่อน้ำพระพุทธมนต์ของวัดยังคงผูกพันกับชาวจังหวัดพระนครศรียุธยานับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ : น้ำอภิเชก แม่น้ำเจ้าพระยา วัดโปรดสัตว์ พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

Abstract

This article aims to study factors in the use of Chao Phraya River in front of Wat-Prod-Sat as holy water in the second coronation of King Rama VI in 1911 and the coronation of King Rama VII in 1925 by applying historical research method. The study reveals that there are three major factors that influence the selection of Chao Phraya River in front of

Wat-Prod-Sat as holy water consisting of 1) Belief in myths which mentioned about the blessed water that used against magical elephant, created from cremated remains, and the story of the temple name origin which refers to blessed water sprinkle on animals to show clemency 2) Public respect for illness recovery of blessed water in front ordination hall along with the respect for the main Buddha image in the hall 3) Propitious name which the temple name is auspicious as the monarch reign over and taking care of people in the land. These three factors had caused provincial officials in Phra Nakhon Si Ayutthaya in the past to choose Chao Phraya River in front of Wat-Prod-Sat as holy water of the County of Ayutthaya. However, today's story of holy water source at Wat-Prod-Sat has faded away from memories of local and nearby people but the respect for blessed water of the temple still has an affinity with the people of Ayutthaya ever since.

Keywords: Holy Water, Chao Phraya River, Wat-Prod-Sat, Coronation

บทนำ

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นราชประเพณีโบราณที่แสดงถึงความเป็นพระมหากษัตริย์ โดยสมบูรณ์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจทางการปกครอง ตามตำราปัญญาราชาภิเษกของอินเดียคำว่า “อภิเษก” คือการรดน้ำ พระราชพิธีนี้จึงมีหัวใจหลักสำคัญคือ การถวายน้ำเป็นสื่อกลางแสดงถึงสัญญาของการเปลี่ยนพระราชสถานะ ความสำคัญของน้ำอภิเษก คือ น้ำที่ใช้ถวายในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ซึ่งแฝงด้วยกุศโลบายสำคัญ ในเรื่องของการถวายแผ่นดินต่อองค์พระมหากษัตริย์ การขออำนาจพระบารมี ปกแผ่คุ้มครองเกล้าคุ้มครองมหามอณาประชาราษฎร์ในแผ่นดินเป็นสิ่งที่แสดงถึงสภาวะของการยอมรับในพระราชอำนาจอย่างสมบูรณ์ (สุทธิตกต์ ปาลโพธิ์, 2562, หน้า 81) ราชประเพณีการใช้น้ำอภิเษกจากหัวเมืองจังหวัดต่าง ๆ ในราชอาณาจักรเป็นราชประเพณีที่เกิดขึ้นใหม่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและยังปฏิบัติสืบทอดกันต่อมาจนถึงรัชกาลปัจจุบัน (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2468) มณฑลอยุธยา หรือชื่อเดิมที่เรียกกันว่า มณฑลกรุงเก่า เป็นมณฑลที่ก่อตั้งขึ้นโดยใช้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นที่ทำการมณฑลแสดงถึงความสำคัญในฐานะของความเป็นอดีตราชธานีของราชอาณาจักรวัดโปรดส์ตว์เป็นวัดเก่าแก่สันนิษฐานว่าสร้างขึ้น ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลขนอนหลวง อำเภอบางปะอิน เป็นสถานที่สำคัญ แห่งหนึ่งริมแม่น้ำเจ้าพระยา เนื่องจากปรากฏชื่อมาแล้วในเอกสารทางประวัติศาสตร์หลายฉบับดังเช่น ในปี 1906 ได้มีการกล่าวถึงวัดแห่งนี้แล้วในกฎหมายพระอัยการเบ็ดเสร็จ (ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 จุลศักราช 1116 เล่ม 2, 2482, หน้า 254) และจดหมายเหตุระวางทูตลังกา พ.ศ. 2294 ได้กล่าวว่า คณะทูตจากลังกาได้เดินทางมาพักบริเวณใกล้วัดโปรดส์ตว์ (จดหมายเหตุระวางราชทูตลังกาและสยาม ครั้งกรุงศรีอยุธยา, 2473, หน้า 15) อีกทั้งในเหตุการณ์สงครามเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2310 ได้ระบุว่าสถานที่นี้เป็นที่ตั้งค่ายพม่า (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 64 พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), 2479, หน้า 435) รวมถึงเอกสารในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เช่น โคร่งนิราศสมเด็จพระยาเดชาดิศร ซึ่งพระนิพนธ์คราวยกทัพไปปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ เมื่อ พ.ศ. 2369 อีกทั้งได้ใช้พื้นที่บริเวณวัดโปรดส์ตว์แห่งนี้เป็นที่ประกอบพิธีตัดไม้ขมนาม

ในสงครามครั้งนั้นด้วย (จดหมายเหตุเรื่อง ปราบกบฏเวียงจันทน์, 2479, หน้า 34) และที่สำคัญในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อ พ.ศ. 2454 และพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2468 ได้นำน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณหน้าพระอุโบสถมาเป็น 1 ใน 10 แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของมณฑลอยุธยาจากหลักฐานโคลงกลิตสุภาพตำรับพระบรมราชาภิเษกสัปดาห์ระชมหาจักรีวงศ์ (เล่มต้น) ดังนั้นพื้นที่วัดโปรดสัตว์จึงมีความสำคัญเป็นที่มาของการศึกษาปัจจัย ว่าด้วยการใช้น้ำจากบริเวณหน้าวัดเป็นน้ำอภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก แต่เป็นข้อน่าสังเกตที่พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เมื่อพ.ศ. 2493 และพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2562 ไม่ได้มีการใช้น้ำจากบริเวณหน้าวัดโปรดสัตว์เป็นน้ำอภิเษกรวมถึงงานพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาในช่วงรัชกาลที่ 9 ที่ผ่านมาก็ไม่ได้มีการใช้น้ำจากบริเวณหน้าวัดโปรดสัตว์ แต่ความนับถือของประชาชนทั่วไปยังให้ความสำคัญ และเชื่อถือในความศักดิ์สิทธิ์มาจนทุกวันนี้บทความนี้จึงเป็นการศึกษาปัจจัยถึงการเลือกใช้น้ำเจ้าพระยาหน้าพระอุโบสถวัดโปรดสัตว์เป็นน้ำอภิเษกในพระราชพิธี

1.พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชรัชกาลที่ 6 การเลือกใช้น้ำอภิเษกจากวัดโปรดสัตว์

ในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 5 ยังไม่ปรากฏการใช้น้ำอภิเษกโดยพบหลักฐานว่าในช่วงระยะเวลานั้นมีการใช้น้ำจากแม่น้ำสำคัญทั้ง 5 ในราชอาณาจักร ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อ พ.ศ. 2352 คือ

- 1) แม่น้ำป่าสัก ตักที่ตำบลท่าราบ เมืองสระบุรี
- 2) แม่น้ำเจ้าพระยา ตักที่ตำบลบางแก้ว เมืองอ่างทอง
- 3) แม่น้ำเพชรบุรี ตักที่ตำบลท่าไชย เมืองเพชรบุรี
- 4) แม่น้ำราชบุรี ตักที่ตำบลดาวดึงส์ เมืองสมุทรสงคราม

5) แม่น้ำบางปะกง ตักที่ตำบลบึงพระอาจารย์ เมืองนครนายก และน้ำจากสระทั้ง 4 ในแขวงเมืองสุพรรณบุรี ได้แก่ สระแก้ว สระเกษ สระคา สระยมนา อันเคยแต่งเป็นน้ำสรงมูรธาภิเษกของสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้าในสมัยกรุงศรีอยุธยา (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2511, หน้า 27)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งแรก พ.ศ. 2411 ได้เลือกใช้น้ำจากแม่น้ำสำคัญทั้ง 5 ในราชอาณาจักรตามหมายเกณฑ์ให้พระยาหัวเมืองทั้ง 5 ส่งน้ำเข้ามาประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งนั้น คือ

- 1) พระยาสระบุรี ตักน้ำจากแม่น้ำป่าสัก ที่บ้านท่าราบ
- 2) พระยานครชัยศรี ตักน้ำจากแม่น้ำท่าจีน ที่บ้านบางแก้ว
- 3) พระยาเพชรบุรี ตักน้ำจากแม่น้ำเพชรบุรี ที่ตำบลท่าไชย
- 4) พระยาวิเศษฤๅไชย ตักน้ำจากแม่น้ำบางปะกง ที่บ้านเอกอนงค์

5) พระยาสมุทรสงคราม ตักน้ำจากแม่น้ำแม่กลอง ที่ตำบลดาวดึงส์รวมถึงน้ำจากสระทั้ง 4 ของเมืองสุพรรณบุรีด้วย (เทศาภิบาล เล่ม 7 แผ่นที่ 41 วันที่ 1 สิงหาคม ร.ศ. 128., หน้า 151 - 152) โดยไม่ปรากฏว่าได้มีการเลือกใช้น้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณหน้าวัดโปรดสัตว์แห่งนี้

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกทั้งหมด 2 ครั้ง ครั้งแรกเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2453 หลังจากการสวรรคต ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยได้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอย่างพอสังเขปด้วยทรงมี พระราช-
ประสงค์ให้ผ่านพ้นพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพเสียก่อน จึงตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
อย่างเต็มตำราอีกครั้งหลังจากการถวายพระเพลิงพระบรมศพเสร็จสิ้นแล้ว ได้ทรงตั้งการ พระราชพิธี
บรมราชาภิเษกสมโภชขึ้นใน พ.ศ. 2454 และเป็นการเริ่มราชประเพณีใหม่ คือ การใช้น้ำอภิเษกจาก
แหล่งน้ำอันเป็นสิริมงคลที่ประชาชนในเมืองต่าง ๆ นับถือ ดักนำมาถวายในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
สมโภช รวมทั้ง ตั้งการเสกทำน้ำอภิเษก ณ มหาเจดีย์สถานอันเป็นหลักของมหานครโบราณทั้ง 7 คือ

1) ที่พระพุทธบาท ซึ่งเป็นพระมหาเจดีย์สถาน สถิตในมณฑลประเทศที่ตั้งพระนครละโว้
แลกรุงศรีอยุธยามหานครอันเคยเป็นโบราณราชธานีด้วยกันแห่ง 1

2) ในพระวิหารพระพุทธชินราช ณ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองพระพิศณุโลก อันเป็น
มหาเจดีย์สถานอยู่ในโบราณราชธานีฝ่ายเหนือแห่ง 1

3) ที่พระมหาธาตุเมืองสวรรคโลกอันเป็นมหาเจดีย์สถานในโบราณราชธานีครั้งสมเด็จพระร่วงเจ้า
แห่ง 1

4) ที่พระปฐมเจดีย์ เมืองนครไชยศรี อันเป็นโบราณมหาเจดีย์ในประเทศที่ตั้งพระนครศรีวิชัย
ราชธานีแห่ง 1

5) ที่วัดพระมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราช อันเป็นมหาเจดีย์สถานอยู่ในโบราณราชธานี
ศรีธรรมราชแห่ง 1

6) ที่วัดพระมหาธาตุหริภุญไชยเมืองนครลำพูน ในมณฑลพายัพอันเป็นมหาเจดีย์สถาน
ในแคว้นแคว้นโบราณราชธานีทั้งหลายฝ่ายเหนือ คือ นครหริภุญไชย นครเชียงใหม่ นครเชียงแสน นคร
เชียงราย แลนครพะเยาแห่ง 1

7) ที่พระธาตุพนม เมืองนครพนมในมณฑลอูตร อันเป็นมหาเจดีย์สถานอยู่ในประเทศที่ตั้งมหานคร
โบราณราชธานีศรีโคตรบูรณหลวงแห่ง 1 และพระอารามสำคัญในมณฑลต่าง ๆ อีก 10 พระอาราม คือ

-มณฑลนครสวรรค์	วัดพระบรมธาตุวรวิหาร เมืองชัยนาท
-มณฑลเพชรบูรณ์	วัดพระมหาธาตุ เมืองเพชรบูรณ์
-มณฑลนครราชสีมา	วัดกลาง เมืองนครราชสีมา
-มณฑลอิสาน	วัดสีทอง เมืองอุบลราชธานี
-มณฑลปราจีน	วัดยโสธร เมืองฉะเชิงเทรา
-มณฑลจันทบุรี	วัดพลับ เมืองจันทบุรี
-มณฑลปัตตานี	วัดตานีนรสโมสร เมืองตานี
-มณฑลภูเก็ต	วัดพระทอง เมืองถลาง
-มณฑลชุมพร	วัดพระมหาธาตุ เมืองไชยา
-มณฑลราชบุรี	วัดพระมหาธาตุ เมืองเพชรบุรี

(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์, 2459, หน้า 285 – 289)

แต่ในจดหมายเหตุงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกซึ่งตีพิมพ์ เมื่อ พ.ศ. 2466 ไม่ได้ระบุชื่อสถานที่
อย่างชัดเจน เพียงแต่จัดให้ราชบุรุษไปตั้งพิธีพลีกรรมตักน้ำที่เป็นสิริมงคลจากมณฑลนั้น ๆ (จดหมายเหตุ

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2466, หน้า 77) ซึ่งปรากฏในบันทึกของพระครูบรรหานวกิจจากคำบอกเล่าของขุนประสาทสุขกิจ (อดีตนายอำเภอไชโย) ซึ่งเป็นบุคคลร่วมสมัยกับเหตุการณ์ที่มีภูมิลาเนาอยู่ที่อำเภอบางปะอินว่าเมื่อ ร.ศ. 130 ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 6 มหาเสวกโทพระยาโบราณราชธานินทร์ ได้นำน้ำอุโบสถวัดโปรดสัตว์ไปทำพิธีที่พระมณฑปพระพุทธบาท (พระครูบรรหานวกิจ, 2511, หน้า 3)

2.พระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 7 ปัจฉิมกาลการใช้น้ำอภิเษก ณ วัดโปรดสัตว์

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468 แล้วพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสืบราชสมบัติสืบสนององค์สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช และได้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2468 ในครั้งนั้นทางกระทรวงมหาดไทยได้ออกคำสั่งให้มณฑลเทศาภิบาลต่าง ๆ ตั้งการพระราชพิธีเสกทำน้ำพระกระยาसनาน ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายในการพระราชพิธีครั้งนั้นมณฑลอยุธยาตั้งการพระราชพิธี ณ พระมณฑปพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรีตามที่เคยปฏิบัติมาเช่นครั้งรัชกาลที่ 6 (พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียรปิณธุสัปดาห์ พุทธศักราช 2468, หน้า 7 – 8) ในส่วนแหล่งน้ำอภิเษกของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในครั้งนั้นได้ยึดแนวทางการใช้งานเหมือนเช่นครั้งรัชกาลที่ 6 โดยได้มีการปลีกรรม ตักน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณหน้าพระอุโบสถวัดโปรดสัตว์ไปทำน้ำอภิเษกในพระราชพิธี บรมราชาภิเษกในรัชกาลที่ 7 ได้มีการจัดทำหนังสือโคลงลิลิตสุภาพตำรับพระบรมราชาภิเษกสัปดาห์มหาราชมหาจักรีวงศ์ (เล่มต้น) ซึ่งเป็นผลงาน พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ซึ่งได้พระนิพนธ์เล่าเรื่องราวการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และในบทแหล่งเชิญน้ำอภิเษกได้กล่าวพรรณนาถึงแหล่งน้ำสำคัญต่าง ๆ ในราชอาณาจักร รวมถึงแหล่งน้ำของมณฑลอยุธยาซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑ น้ำสร่งพุทธบาท, น้ำ	ศรีอโยธ ยาเอย
น้ำพะณัญเชิง, โปรด	สัตว์ด้วย
หนองโสน, ชะโยชะโลตม์	ชะเลชูป ทรแล
ท่าราบ, จักรศรีชัย	ชะเยศเกื้อถวัลยะกรรม ฯ

(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2472, หน้า 30)

หนังสือเล่มนี้ได้ตีพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2472 สำหรับทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายในวโรกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 3 รอบ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นหนังสือที่ได้ให้รายละเอียดการพระราชพิธีครบถ้วนสมบูรณ์ และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงอธิบายไว้ในคำนำของหนังสือเล่มนี้ว่า เป็นหนังสือที่จดข้อความครบทุกสิ่งทุกอย่างไว้อย่างละเอียด เป็นตำราแบบแผนการพระราชพิธีซึ่งหาได้ยากยิ่ง (พอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2472) แม้ในงานบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จะกำหนดหมายเหตุไว้เป็นตำราแล้วก็ตามในหนังสือเล่มนี้ได้ระบุถึงแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของมณฑลอยุธยาไว้ว่ามีจำนวน 10 แหล่ง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีจำนวนทั้งหมด 4 แหล่ง 1 ใน 4 แหล่งนั้นมีวัดโปรดสัตว์รวมอยู่ด้วยจึงเป็นประจักษ์พยานสำคัญที่กล่าว

แม่น้ำหน้าวัดโปรดสัตว์แห่งนี้ว่าเป็นแหล่งน้ำอภิเษกสำคัญของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่เป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจนซึ่งเกี่ยวข้องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกถึง 2 รัชกาลด้วยกัน

3.สาเหตุของความเปลี่ยนแปลงในการเลือกใช้แหล่งน้ำอภิเษกของวัดโปรดสัตว์

แม้วัดโปรดสัตว์แห่งนี้มีการบันทึกในเอกสารทางประวัติศาสตร์ว่าเป็นแหล่งน้ำอภิเษกสำคัญที่ได้ใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกถึง 2 รัชกาล แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 ทำให้การจัดการปกครองหัวเมืองในรูปแบบมณฑลเทศาภิบาลได้สิ้นสุดลงไปสู่การปกครองในรูปแบบของจังหวัดแทนจนถึงปัจจุบันในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกต่อมาในยุคหลังตั้งแต่การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พ.ศ. 2493 นั้นทางกระทรวงมหาดไทยได้เปลี่ยนรูปแบบการใช้ น้ำอภิเษกจากที่เคยตักจากจังหวัดต่าง ๆ ที่ขึ้นตรงกับมณฑลแล้วนำมาเสกรวมกันที่มหาเจดีย์สถานสำคัญของมณฑล เปลี่ยนเป็นการตักน้ำจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัดต่าง ๆ จำนวน 18 จังหวัด ที่เป็นที่ตั้งของพุทธเจดีย์สถานสำหรับในอดีตแทน เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายรวมถึงงบประมาณรายจ่าย (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2493) เนื่องจากในเวลาดังกล่าวประเทศไทยเพิ่งผ่านพ้นเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้รายจ่ายของแผ่นดินมีความฝืดเคือง ประกอบกับเอกสารการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในอดีตได้สูญหายไป ในเหตุการณ์ที่บ้านพายัพโดนถล่มด้วยระเบิดเพลิงไปหมด (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ จันทบุรี, 2493) ทำให้กระทรวงมหาดไทยต้องให้จังหวัดต่าง ๆ ทั้ง 18 จังหวัดที่เคยตั้งพิธีเสกทำน้ำอภิเษกในอดีต ได้แก่

- 1) จังหวัดสระบุรีตั้งพิธีที่ วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร
- 2) จังหวัดพิษณุโลกตั้งพิธีที่ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุราชวรมหาวิหาร
- 3) จังหวัดสุโขทัยตั้งพิธีที่ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอศรีสัชนาลัย
- 4) จังหวัดนครปฐมตั้งพิธีที่ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร
- 5) จังหวัดชัยนาทตั้งพิธีที่ วัดพระบรมธาตุ
- 6) จังหวัดฉะเชิงเทราตั้งพิธีที่ วัดโสธรวราราม
- 7) จังหวัดจันทบุรีตั้งพิธีที่ วัดพลับบางกะจะ
- 8) จังหวัดเพชรบุรีตั้งพิธีที่ วัดมหาธาตุวรวิหาร
- 9) จังหวัดลำพูนตั้งพิธีที่ วัดพระธาตุหริภุญชัย
- 10) จังหวัดน่านตั้งพิธีที่ วัดพระธาตุแช่แห้ง
- 11) จังหวัดร้อยเอ็ดตั้งพิธีที่ วัดบึงพระลานชัย
- 12) จังหวัดนครพนมตั้งพิธีที่ วัดพระธาตุพนม
- 13) จังหวัดนครราชสีมาตั้งพิธีที่ วัดพระนารายณ์มหาราช (เดิมชื่อวัดกลาง)
- 14) จังหวัดอุบลราชธานีตั้งพิธีที่ วัดศรีทอง (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น วัดศรีอุบลรัตนาราม)
- 15) จังหวัดนครศรีธรรมราชตั้งพิธีที่ วัดพระมหาธาตุ
- 16) จังหวัดสุราษฎร์ธานีตั้งพิธีที่ วัดพระบรมธาตุไชยา
- 17) จังหวัดภูเก็ตตั้งพิธีที่ วัดพระทอง
- 18) จังหวัดปัตตานี ตั้งพิธีที่ วัดตานีนรสโมสร (บุญชู เจนพนัส, 2493, หน้า 22 – 23)

แล้วทำการรวบรวมเอกสารส่งมาให้กระทรวงมหาดไทยเพื่อรับทราบขั้นตอนการปฏิบัติ ทำให้เรื่องราวแหล่งน้ำอภิเชกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเริ่มเลือนลางหายไปจากความทรงจำของผู้คน แม้ในงานพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ พ.ศ.2530 จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้มีการพิธีกรรมตักน้ำเพื่อนำไปทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเป็นน้ำสรงอภิเชกในการเสด็จออกมหาสมาคม ณ พระที่นั่งชัยมณฑลอภิเชก มณฑลพระราชพิธีท้องสนามหลวงทางจังหวัดได้ใช้สระน้ำภายในวัดตูมแทน (กรมศิลปากร, 2530, หน้า 363) จนถึงการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2562 ทำให้เรื่องราวของแหล่งน้ำอภิเชกในอดีตจึงถูกกลืนเลือนไปจนถึงปัจจุบันแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณวัดโปรดสัตว์แห่งนี้จึงเป็นแหล่งน้ำอภิเชกที่ได้ใช้ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเพียงแค่ 2 รัชกาล คือ รัชกาลที่ 6 และ รัชกาลที่ 7

4. ปัจจัยการเลือกใช้น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดโปรดสัตว์

มูลเหตุที่ 1 ด้านตำนาน

การคัดเลือกแหล่งน้ำอภิเชกในอดีตคัดเลือกแหล่งน้ำที่ประชาชนต่างนับถือยกย่องเป็นสิริมงคล ซึ่งความเป็นสิริมงคลที่กล่าวมาข้างต้นนั้นล้วนมีตำนาน คำบอกเล่า ที่ช่วยเสริมสร้างให้แหล่งน้ำต่าง ๆ มีความศักดิ์สิทธิ์แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดโปรดสัตว์แห่งนี้มีตำนานความศักดิ์สิทธิ์ที่เล่าขานสืบทอดกันมาแต่ครั้งโบราณกาลจนถึงปัจจุบันจึงเป็นปัจจัยที่ทำให้แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดโปรดสัตว์แห่งนี้ผู้คนในอดีตและปัจจุบันต่างนับถือกันว่าเป็นน้ำพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งตำนานเรื่องเล่านี้ได้ทำการสัมภาษณ์ พระปลัดชม อสินจินโต รองเจ้าอาวาสวัดโปรดสัตว์ และชาวบ้านในท้องที่วัดโปรดสัตว์ซึ่งแบ่งตำนานเรื่องออกเป็น 2 ตำนานมีรายละเอียดดังนี้

ตำนานที่ 1 ว่าด้วยช้างกระดุกผีลอยบนแพ

“ในสมัยก่อนได้มีผู้ใช้คาถาอาคมเสกกระดุกผีขึ้นมาเป็นช้างแล้วบรรทุกไปบนแพล่องมาตามลำน้ำเจ้าพระยาเมื่อแพที่บรรทุกช้างกระดุกผีลอยไปที่แห่งใดก็จะมีผู้คนเจ็บป่วยได้ใช้กันทุกรายต่อมาเมื่อแพนั้นลอยมาถึงหน้าวัดโปรดสัตว์ก็ได้หยุดลง เด็กลูกวัดต่างพากันวิ่งมาดู แล้วนำเรื่องไปบอกสมภารเจ้าอาวาสในสมัยนั้น ซึ่งสมภารเจ้าอาวาสได้กล่าวกับเด็กลูกวัดว่า นั่นหาใช่ช้างดอก แต่เป็นกระดุกผีที่มีผู้มีวิชาอาคมเสกขึ้นมา เมื่อกล่าวเช่นนั้นแล้ว สมภารเจ้าอาวาสก็บิณฑบาตคาถาเสกทำน้ำพระพุทธรูปใส่บาตรแล้วให้เด็กลูกวัดนำไปสาดใส่ช้างที่บรรทุกอยู่บนแพนั้น เมื่อสาดน้ำไปช้างตัวนั้นก็กลับคืนสภาพกลายเป็นกระดุกผีดังเดิม กิตติศัพท์ความศักดิ์สิทธิ์ของน้ำพระพุทธรูปวัดโปรดสัตว์แห่งนี้ได้แพร่กระจายออกไปต่างมีผู้คนมาขอเอาน้ำพระพุทธรูปวัดกันเป็นจำนวนมากจนวันเข้าสมภาร เจ้าอาวาสเริ่มจะเสกทำน้ำพระพุทธรูปไม่ได้จึงได้ตั้งพิธีปริวารนาเสกทำน้ำพระพุทธรูปใส่ในบาตรแล้วนำน้ำนั้นไปเทลงในแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าพระอุโบสถแล้วขี้ลงไปว่านับแต่นี้ไปหากจะมามีน้ำมนต์กันให้มาเอาน้ำหน้าพระอุโบสถนี้แทน (พระปลัดชม อสินจินโต, 2564, 27 พฤษภาคม)

ตำนานที่ 2 ว่าด้วยเรื่องน้ำหน้าพระอุโบสถ

“ในอดีตบริเวณวัดโปรดสัตว์จะมีเรือขนส่งสินค้าล่องผ่านไปมาอย่างมากมาย มีเรือเล่า ที่บอกกล่าวสืบทอดกันมาว่า เรือที่ขนส่ง เช่น หมู ไก่ โค กระบือ เวลาล่องผ่านหน้าวัดต่างพากันร้องโหยหวน เพราะสัตว์เหล่านั้นจะถูกนำไปฆ่า คนในเรือจึงเอาน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดมาประพรมสัตว์เหล่านั้น จึงทำให้สัตว์ต่าง ๆ หยุดร้องลงและสงบนิ่งไป จึงเป็นที่มาของชื่อ “วัดโปรดสัตว์”

วิเคราะห์มูลเหตุตำนาน

ตำนานทั้ง 2 นี้แม้จะมีสำนวนที่ต่างกัน แต่ก็มีจุดที่น่าสังเกตประการหนึ่งว่า น้ำบริเวณหน้าพระอุโบสถนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ ตำนานทั้ง 2 เป็นเรื่องเล่าเชิงมุขปาฐะ เสมือนเป็นเรื่องเล่าในท้องถิ่นชุมชนในย่านแถบนี้ ด้วยพื้นที่บริเวณนี้แต่เดิมเป็นด้านขนอนหลวงซึ่งมีหน้าที่ในการจัดเก็บภาษีอากร อีกทั้งยังเป็นจุดที่ประชาชนใช้สัญจรไปมาซึ่งปรากฏอยู่ในกฎหมายพระอัยการเบ็ดเสร็จซึ่งตราขึ้นใน พ.ศ. 1906 การสร้างตำนานความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาในบริเวณวัดโปรดสัตว์นั้น เหตุผลสำคัญคงเพื่อให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนที่กระทำการค้าขาย หรือต้องออกไปค้าขายสินค้าไกลจากบ้านของตน เพื่อความเป็นสิริมงคล อีกทั้งเพื่อให้การค้าขายเจริญรุ่งเรือง อีกประการหนึ่ง การประลองวิชาระหว่างไสยศาสตร์กับพุทธาคมเสมือนเป็นสัญญาณสำคัญที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่ประชาชนให้ความเคารพสักการะอย่างสูงสุดเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองผู้คนที่กระทำการค้าขายเดินทาง สัญจรให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวงบริบทอีกประการทำให้มองเห็นถึงสภาพสังคมของผู้คน ในยุคนั้นที่ใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลักทำให้มีการสร้างตำนานเรื่องเล่า ที่ใช้น้ำประพรมสัตว์ ที่จะถูกนำไปฆ่าให้มีความสงบลง จึงเป็นที่มาของชื่อวัดโปรดสัตว์ด้วย

มูลเหตุที่ 2 ด้านความนับถือ

จากตำนานคำบอกเล่าที่ได้กล่าวไปข้างต้นนั้นแม้จะเป็นเรื่องเล่าเชิงตำนาน ซึ่งยากที่จะหาพยานหลักฐานใดมายืนยันความถูกต้องได้นั้น แต่ทั้ง 2 ตำนานที่กล่าวมาข้างต้น ล้วนมีจุดที่เหมือนกันคือ ความศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำหน้าพระอุโบสถเป็นที่ยืนยันถึงความศักดิ์สิทธิ์ ของแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดโปรดสัตว์แห่งนี้ รวมถึงในอดีต เมื่อผู้คนสัญจรผ่านหน้าวัดโปรดสัตว์ ต่างพากันขวักน้ำในแม่น้ำที่ผ่านหน้าพระอุโบสถมาลูบศีรษะ รดหัวเรือ หรือประพรมสินค้า เพื่อความเป็นสิริมงคลด้วยเชื่อกันว่าน้ำหน้าวัดคือน้ำพระพุทธมนต์อันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นเหตุผลปัจจัยหนึ่ง ที่สำคัญที่ทำให้ข้าราชการในเวลานั้นต่างมีมติเลือกแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดโปรดสัตว์ไปเสกทำน้ำอภิเชกถวายถึง 2 รัชกาลด้วยกัน แม้ในยุคปัจจุบันเรื่องราวของน้ำอภิเชกจากวัดโปรดสัตว์จะมีการพูดถึงกันน้อยมาก และเป็นเรื่องที่ยังไกลตัวจากผู้คนไปอีกมากนั้น แต่ความศักดิ์สิทธิ์ของน้ำพระพุทธมนต์วัดโปรดสัตว์นี้ก็ยังได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ต่างมีผู้คนเดินทางกราบสักการะพระประธานในพระอุโบสถ และรับน้ำพระพุทธมนต์กลับไปบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลบ้างก็อาบน้ำพระพุทธมนต์เพื่อขจัดปัดเป่า สิ่งที่ไม่ดีไม่ให้พัวพันจากตัวสิ่งนี้คือสิ่งที่ผูกพันแนบแน่นทั้งชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดอื่น ๆ ไกลเคียง ความนับถือในแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดโปรดสัตว์แห่งนี้เป็นที่นับถือกันมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลชาวบ้านในท้องที่วัดโปรดสัตว์ได้ให้ข้อมูลว่า บริเวณหน้าพระอุโบสถจะไม่มีการสร้างโป๊ะ หรือท่าเรือ เพื่อให้เรือมาจอดเทียบท่าหน้าวัด เพราะชาวบ้านต่างนับถือว่าน้ำบริเวณหน้าพระอุโบสถนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ เปรียบเสมือนเป็นน้ำ

พระพุทธมนต์ หากนำเรือมาจอดจะมีการถ่ายสิ่งปฏิกูลลงในแม่น้ำทำให้ความศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำเสื่อมลงไป และในคืนเดือนเพ็ญ ซึ่งตรงกับวันลอยกระทงในเวลาเที่ยงคืนชาวบ้านจะนำโองน้ำบรรจุลงในเรือเพื่อไปตักน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณหน้าพระอุโบสถเพื่อนำมาเสกทำน้ำพระพุทธมนต์แจกจ่ายให้ประชาชนนำไปบูชา ซึ่งยังคงปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน การนับถือของผู้คนไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าเริ่มขึ้นในสมัยใด แต่ในหนังสือนิราศหนองคาย ของหลวงพัฒนพงศ์ภักดี (ทิม สุขยางค์) ได้มีการพูดถึงความนับถือในความศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดโปรดสัตว์ไว้ดังนี้

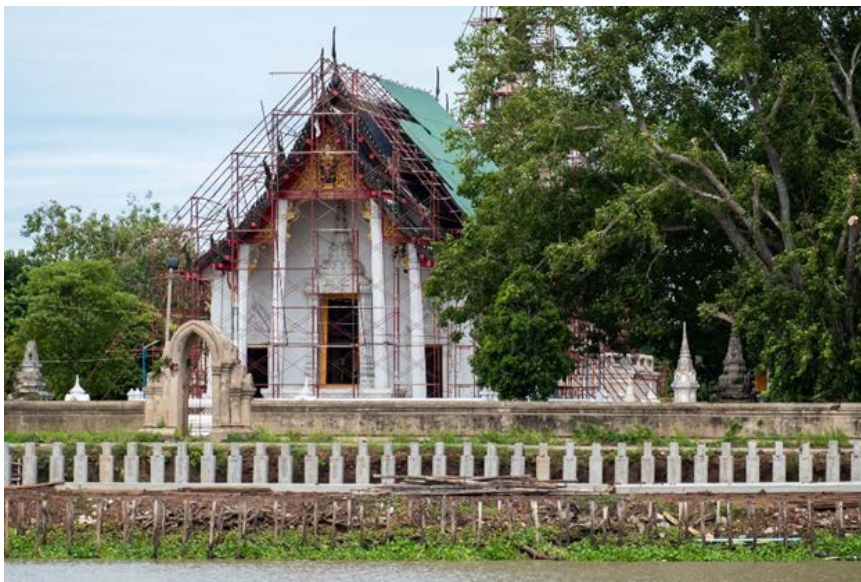
แวะเรือเรียงเคียงจอดตลอดไป
ท่านจุดธูปเทียนบูชาขึ้นบูชา
พวกไพร่พลเรียงขึ้นสำราญ
วักน้ำมนต์ใส่บนศีรษะทั่ว
ที่กองเขาย่ำแย้แต่ปีกลาย

บรรลู่ถึงหน้าวัดโปรดสัตว์ใหญ่
เจ้าคุณให้จอดประทับกับตะพาน
น้อมศิราทรวงนมัสสัณฑ์ประธาน
ใจเบิกบานยินดีที่สบาย
บ้างลูบตัวอาบกลิ่นลิ้นทั้งหลาย
ให้ความหมายลับลือยาฎีกา

(หลวงพัฒนพงศ์ภักดี, 2559, <https://vajirayana.org/>)

ความศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำบริเวณหน้าวัดซึ่งได้นำน้ำบริเวณนั้นมาใช้ทำน้ำอภิเชกนี้ นอกจากที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาแล้วยังปรากฏเรื่องราวที่มีลักษณะใกล้เคียงกันแต่แตกต่างกันออกไป ในเชิงตำนาน คำบอกเล่า เช่น แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดไชยวรวิหารจังหวัดอ่างทอง (ข้อมูลแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ และสถานที่ประกอบพิธีทำน้ำอภิเชกในจังหวัดอ่างทอง, 2562, <http://www.phralan.in.th>) แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดธรรมามูลวรวิหาร จังหวัดชัยนาท (วสวัตดี เนตรประหาส, 2565, หน้า 35) เป็นต้น ซึ่งตำนานคำบอกเล่าในแต่ละท้องถิ่นจะมีความแตกต่างกันออกไป แต่การยึดโยงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเรื่องราวต่าง ๆ นั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้คนมีความนับถือจนส่งผลให้แม่น้ำนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ไปโดยปริยายจากหนังสือประวัติวัดโปรดสัตว์ และคำบอกเล่าของพระปลัดชมชื่นได้ให้ความตรงกันว่าจุดที่เป็นสิริมงคลเวลามิงานสำคัญที่ต้องมีการใช้น้ำไปเข้าพิธีต้องมากระทำการพิธีกรรมตักน้ำบริเวณหน้าพระอุโบสถตรงกับพระประธานในพระอุโบสถด้วยเป็นจุดศักดิ์สิทธิ์สิริมงคลสอดคล้องกับตำนานเรื่องเล่าของวัด ซึ่งเรื่องนี้ คุณณัฏฐา ทงคำ ซึ่งเป็นผู้ศึกษาคติชนวิทยา ได้กรุณาเล่าให้ฟังไว้ว่า

“สาเหตุสำคัญที่ต้องมาเอาน้ำหน้าพระอุโบสถในสมัยโบราณประชาชนจะนับถือ ยกย่องว่าพระพุทธรูปประธาน พระสงฆ์เถรอาจารย์วัดใดศักดิ์สิทธิ์ก็จะบันดาลให้น้ำหน้าวัดนั้นศักดิ์สิทธิ์ด้วยเช่นเดียวกันเพราะถือคติว่าผู้คนส่วนใหญ่ให้ความนับถือพื้นที่บริเวณนั้นมากเป็นพิเศษประการหนึ่ง ว่าด้วยเรื่องของความเป็นมงคลนามกล่าวคือ ชื่ออันเป็นมงคล ซึ่งชื่อพระอารามนี้มีความเป็นมงคล ด้วยคำว่าโปรดสัตว์นั้นเปรียบเสมือนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าโปรดเวไนยสัตว์ซึ่งเสมือนพระมหากษัตริย์ที่ปกครองปกแผ่คุ้มครองเกล้าคุ้มครองหม่อมอาณาประชาราษฎร์การคัดเลือกแหล่งน้ำอภิเชกในอดีตพิจารณาจากความนับถือของผู้คนและข้าราชการในจังหวัดต่างมีความเชื่อมั่นว่าศักดิ์สิทธิ์จริงจึงนำไปถวาย” (ณัฏฐา ทงคำ, 2564, 17 มิถุนายน)

ภาพที่ 1 แม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณหน้าพระอุโบสถวัดโปรดสัตว์
จุดที่มีการระบายน้ำเคยได้นำน้ำบริเวณนี้ไป ทำน้ำอภิเชกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
ที่มา : สุจิน สุทธิลักษณ์, 2565, [ภาพถ่าย]

อีกปัจจัยที่สำคัญคือความศักดิ์สิทธิ์ของพระประธานในพระอุโบสถวัดโปรดสัตว์พระประธานวัดโปรดสัตว์นี้คือ “พระพุทธธรรมมิ่งมงคลรัตนโกฏีราช” พระประธานองค์นี้ได้หันพระพักตร์ออกสู่ทางด้านแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งประชาชนต่างให้ความนับถือมากกราบขอพร และเวลาเจ็บป่วย ต่างก็มาขอน้ำพระพุทธมนต์ หรือน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณหน้าพระอุโบสถซึ่งตรงกันกับพระประธานเมื่อนำน้ำไปรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ แล้วหายเป็นปลิดทิ้งแล้วนั้นชาวบ้านต่างก็ให้ความนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์จริง พระประธานองค์นี้จึงมีชื่อเรียกกันอย่างสามัญว่า “หลวงพ่อดโปรดสัตว์” เปรียบดังองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้บังเกิดขึ้นมาโปรดและเป็นที่พึ่งแก่สัตว์โลกทั้งหลาย ซึ่งมีความหมาย คือ เป็นการให้การช่วยเหลือให้บุคคลพ้นทุกข์ หรือปัญหา (เกียรติชัย สารเสวต, 2543, <https://dmh.go.th>)

จากข้อมูลเรื่องเล่าจึงทำให้สามารถแบ่งปัจจัยสำคัญที่ทำให้ข้าราชการในอดีตต่างมีมติเลือก แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดโปรดสัตว์แห่งนี้ไปเสกทำน้ำอภิเชกถวายในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแบ่งเป็นปัจจัยสำคัญ ดังนี้

ปัจจัยที่ 1 ความศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องราวของตำนาน

ตำนานที่ 1 ได้กล่าวถึงการทำน้ำพระพุทธมนต์แล้วนำไปสาธตใส่ช้างที่เสกขึ้นมาจากกระดูกผี ซึ่งทำให้ผู้คนบริเวณนั้นเจ็บไข้ได้ป่วย ส่วนตำนานที่ 2 เป็นเรื่องราวของการใช้น้ำจากบริเวณหน้า พระอุโบสถประพรมสัตว์ให้หยุดร้องโหยหวนเมื่อจะต้องถูกนำไปฆ่า จากตำนานเรื่องเล่าทั้ง 2 นี้ส่งผลให้แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดโปรดสัตว์มีความศักดิ์สิทธิ์แม้จะเป็นเรื่องเล่าในเชิงมุขปาฐะจากคนในอดีตส่งต่อ ถึงคนในปัจจุบัน แต่ตำนานทั้ง 2 นี้มีจุดเชื่อมโยงที่เหมือนกันคือในเรื่องราวของความศักดิ์สิทธิ์ของ แม่น้ำเจ้าพระยาที่ส่งผลต่อความคิดของคนให้เกิดแรงศรัทธาและสร้างความนับถือในตัวผู้คนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ปัจจัยที่ 2 ความนับถือของผู้คนต่อแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์

จากอดีตจนถึงปัจจุบันผู้คนก็มีความนับถือในแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดโปรดสัตว์แต่ในปัจจุบันเรื่องราวความเป็นน้ำอภิเสกของจังหวัดหรือมณฑลในอดีตที่ได้นำไปใช้ในพระราชพิธีนั้น จะเป็นสิ่งที่ห่างไกลจากผู้คนไปมากแล้วก็ตามแต่ประชาชนในท้องถิ่นที่ต่างก็มีความนับถือและบำรุงรักษาแหล่งน้ำให้สะอาดรวมทั้งการมีพิธีกรรมที่น่าน้ำในคืนเดือนเพ็ญมาเสกทำน้ำพระพุทธรณ์จนถึงปัจจุบัน เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นชัดว่าความนับถือของผู้คนในปัจจุบันส่งต่อจากอดีต รวมทั้งที่ผู้คนต่างให้ความนับถือในพระพุทธรูปประธานในพระอุโบสถ หรือ หลวงวัดพ่อวัดโปรดสัตว์ ก็ส่งผลเป็นปัจจัยให้ข้าราชการ ในจังหวัดในอดีตมีมติให้มีการเลือกใช้แหล่งน้ำนี้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกถึง 2 รัชกาล ซึ่งผนวกเข้ากับเรื่องราวของตำนานความศักดิ์สิทธิ์ ปัจจัยในเรื่องของความนับถือนี้ยังหลายจังหวัดในอดีตก็ใช้ปัจจัยในข้อนี้คัดเลือกแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ไปใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เช่น มณฑลร้อยเอ็ด เมื่อปี พ.ศ. 2468 ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยารณชัยชาญยุทธได้มีหนังสือให้จังหวัดต่าง ๆ ในมณฑลหาน้ำจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์สำคัญ จากสระ บึง บ่อ ต่าง ๆ ในจังหวัดเพื่อนำไปเสกทำน้ำพระกระยาสนานสงวนในงานพระราชพิธี จังหวัดมหาสารคามในเวลานั้นพระยาสารคามคณาภิบาล ข้าหลวงจังหวัดมหาสารคาม ได้มีคำสั่งให้ขุนพิทักษ์นรากร นายอำเภอวาปีปทุมเป็นผู้ดำเนินการหาแหล่งน้ำ ซึ่งขุนพิทักษ์นรากรได้ทำการประชุมข้าราชการรวมถึงผู้เฒ่าผู้แก่ ตลอดจนผู้ทรงคุณทั้งหลายในการคัดเลือกแหล่งน้ำ ซึ่งได้มีมติให้นำน้ำจากหนองน้ำดอน และกุดฟ้าฮ่วน ด้วยเหตุที่ประชาชนต่างให้ความนับถือว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์นำไปถวายในงาน พระราชพิธีบรมราชาภิเษก (เทศบาลตำบลนาโดน, มปป., <https://www.nadooncity.net>) ความนับถือของผู้คนในอดีตจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนทำให้มีการใช้งานแหล่งน้ำสำคัญต่าง ๆ มาเป็นน้ำอภิเสก

ปัจจัยที่ 3 ความเป็นมงคลนามของชื่อวัด

มงคลนาม คือ ชื่ออันเป็นมงคล การพิจารณาใช้น้ำอภิเสกคติความเชื่อในเรื่องของมงคลนามก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้แหล่งน้ำนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ เพราะด้วยเหตุที่ชื่ออันเป็นมงคล ย่อมนำพาสิ่งที่ดีที่เจริญมาสู่ผู้ได้รับ เป็นคติชนวิทยาอีกประการหนึ่ง พิจารณานามชื่อวัดแล้ว ประกอบข้อมูลการสัมภาษณ์วัดโปรดสัตว์นับเป็นมงคลนามด้วยสื่อถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่โปรดเหล่าเวไนยสัตว์ ดังเช่นที่องค์พระมหากษัตริย์ทรงปกครองดูแลประชาชนในประเทศ ความเป็นมงคลนามนี้ จึงเป็นปัจจัยอีกประการที่มีส่วนสนับสนุนให้มีการใช้แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดเป็นน้ำอภิเสก

สรุป

จากการศึกษาข้อมูลในเรื่องราวของแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดโปรดสัตว์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในเรื่องราวการใช้น้ำจากบริเวณหน้าพระอุโบสถแห่งนี้ไปทำน้ำอภิเสกถวายในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ผลการศึกษาพบว่าแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณหน้าวัดโปรดสัตว์ได้มีการนำน้ำไปเสกทำน้ำอภิเสกในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อ พ.ศ. 2454 เป็นครั้งแรกและได้มีการใช้งานครั้งสุดท้ายเมื่อ พ.ศ. 2468 ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีปัจจัยสำคัญทั้งหมด 3 ข้อที่เป็นส่วนสนับสนุนให้ข้าราชการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในเวลานั้นคัดเลือกแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณหน้าวัดโปรดสัตว์แห่งนี้ เป็นน้ำ

อภิเษกในส่วนของมณฑลอยุธยา คือ 1) ปัจจัยความศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องราวของตำนาน 2) ปัจจัยความนับถือของผู้คน 3) ปัจจัยความเป็นมงคลนาม

แม้ในปัจจุบันเรื่องราวของแหล่งน้ำอภิเษกวัดโปรดสัตว์จะเริ่มเลือนรางไปจากความทรงจำของผู้คนในยุคปัจจุบัน แต่ความนับถือของผู้คนที่ต่อวัดโปรดสัตว์ไม่ได้จางหายไปตามกาลเวลาสิ่งนี้ คือสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อ ความศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกพันอยู่กับชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เรื่องราวของแหล่งน้ำอภิเษกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในแหล่งอื่น ๆ หากในอนาคตมีการศึกษาต่อยอดจากบทความชิ้นนี้จะเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ในทางด้านวิชาการและเพิ่มมิติเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในเรื่องราวของการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในอดีตเมื่อครั้งเป็นมณฑลอยุธยาเพื่อเป็นประเด็นทางการศึกษาสำหรับผู้สนใจสืบค้นต่อในอนาคต

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. (2471). **จดหมายเหตุระวางทูตลังกา และสยามครั้งกรุงศรีอยุธยา**. พระนครฯ: ไสภณพิพิธมณฑล.

_____. (2545). **จดหมายเหตุเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ 1**. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.

เกียรติชัย สารเสด. (2543). **การให้การปรึกษาแนะแนวตามแนวพุทธศาสตร์**. ค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2565 จาก <https://dmh.go.th/abstract/nurse/details.asp?id=2480>.

คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก. (2562). **ข้อมูลแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ และ สถานที่ประกอบพิธีทำน้ำอภิเษกในจังหวัดอ่างทอง**. ค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2565 จาก www.phralan.in.th/coronation/waterdetail.php?id=158

จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2466). พระนครฯ: ไสภณพิพิธมณฑล.

จันทนุมาศ (เจิม), พัน. (2479). **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 64 พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)**. พระนครฯ: ไสภณพิพิธมณฑล.

ณัฏฐพัทธ์ ทองคำ. (2564, 17 มิถุนายน). **มรดกเทศก์ประวัติศาสตร์ประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และผู้ศึกษาคติชนวิทยา**. สัมภาษณ์.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2511). **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2**. (ครั้งที่ 6). พระนครฯ: ห.ส.น. บุญส่งการพิมพ์.

เทศบาลตำบลนาตู. (ม.ป.ป.). **บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์**. ค้นเมื่อ 3 มกราคม 2565 จาก <https://www.nadooncity.net/985446/>

_____. (ม.ป.ป.). **เทศาภิบาล เล่ม 7 แผ่นที่ 41 วันที่ 1 สิงหาคม ร.ศ. 128**. พระนครฯ: (ม.ป.ท.).

นราธิประพันธ์พงษ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2472). **โคลงลิลิตสุภาพต้อนรับพระบรมราชาภิเษกสัปดาห์ราชมหাজักรัวงศ์ (เล่มต้น)**. พระนครฯ: โรงพิมพ์อักษรนิติ.

บุญชู เจนพนัส. (2493). **ราชกิจจานุเบกษาฉบับจดหมายเหตุพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส พระราชพิธีบรมราชาภิเษก และพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สยามินทราธิราช**. พระนครฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 จุลศักราช 1166 พิมพ์ตามฉบับหลวง ตรา 3 ดวง เล่ม 2. (2482).

กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระปลัดขิม อลินจิตโต. (2564, 27 พฤษภาคม). รองเจ้าอาวาสวัดโปรดสัตว์. วัดโปรดสัตว์. สัมภาษณ์.

พระครูบรรหารนวกิจ. (2511). **ประวัติวัดโปรดสัตว์**. พระนครศรีอยุธยา: ม.ป.ท.

พัฒนพงศ์ภักดี (ทิม สุขยางค์), หลวง. (2559). **นิราศหนองคาย**. ค้นเมื่อ 14 กรกฎาคม 2565 จาก

<https://vajirayana.org/>.

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมณเฑียร ปีฉลู สัปตศก พุทธศักราช 2468 (2468, 3 มีนาคม).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 82 ตอนพิเศษ 0 ก. หน้า 7-9.

แม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณหน้าพระอุโบสถวัดโปรดสัตว์ จุดที่มีการระบายน้ำเคยได้นำน้ำบริเวณนี้ไปทำน้ำ

อภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก. (2565). [ภาพถ่าย]. พระนครศรีอยุธยา:

สุจิน สุทธิลักษณ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2479). **จดหมายเหตุเรื่องปราบกบฏเวียงจันทน์**. พระนครฯ: โสภณพิพิธรมณาร

สุทธิศักดิ์ ปาลโพธิ์. (2562). **พระราชพิธีแห่งกรุงสยามตั้งแต่โบราณกาลจนถึง พ.ศ. 2475**. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์กรุงเทพ.

สมมตอมรพันธุ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2459). **ประกาศพระราชพิธี เล่ม 2 สำหรับ**

พระราชพิธีจร. พระนครฯ: โรงพิมพ์ไทย .

วสวัตดี เนตรประหาส. (2564). ความรู้ทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับแหล่งน้ำอภิเษกจังหวัดชัยนาท.

วารสารคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์วไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, 16(2), 35

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ จันทบุรี. (2493). **การทำน้ำอภิเษก ปี 2493**. จบ.1.1.1.6/8.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2468). **เอกสารส่วนพระองค์สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้า**

ภาณุรังสีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช. มร.6 บ/18.

_____. (2493). กองกลางสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทยพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่

9. มท.0201.2.1.31.1/5.

_____. (2472). **เรื่องพิมพ์โคลงกลิตพระบรมราชาภิเษก สัปตมะราชมหาจักรีวงศ์**. มร.7 บ/2.